

Trolla Klippa (Tavla i Voxtorps kyrka)

med ena handen, håller ut innehållet och griper med den andra handen sitt svärd och hugger huvudet av jungfrun, som härvid återfår sin trollskepnad. I sporrsträck rider riddaren därifrån förföljd av hiskeliga troll med stora huggtänder och horn på huvudet. Men mannen rider in på en plöjd åker, där tiltorna gå i kors, och där mäktar trollden intet uträdda. Överst på tavlan ser man, hur översta delen av klippan är rest på guldpelare, och två kvinnliga troll sitta vid det så bildade bordet med var sitt dryckeshorn i handen. "Bordet" finnes ännu kvar på Trollaklippan fastän nu nedrasat. Det har i mitten ett hål, nyckelhålet, som kanske skulle beteckna ingången till underjorden. Tavlan anses målad i början av 1600-talet eller möjligen slutet av 1500-talet och har en inskription, som börjar: "Huru Trolla klippa syntes stå på 4 stolpar om Julenat" och så följer beskrivningen av den avmålade händelsen.

Släkten Trolles rötter går alltså långt tillbaka i tiden, in i sägnernas och sagornas värld. Vad man med säkerhet vet är att i mitten av 1300-talet levde riddaren Birger Knutsson vars son bar namnet Trolle och i sin vapensköld förde det huvudlösa trollet. I Gaunö slottskyrka på Själland vilar själva predikstolen på ett i trä snidat huvudlöst troll, ett minne från den tid Gaunö ägdes av släkten Trolle. Edhs gård i Voxtorps socken ägdes under flera generationer av släkten, däribland också av Arvid Trolle till Bergkvara, som var en av sin tids största jordägare, lät upprätta en egen jordabok och var farfar till ärkebiskop Gustaf Trolle. De i Sverige nu levande medlemmarna av denna släkt härstamma i rätt nedstigande led, såsom 11:e generation, från Arvid Trolle till Bergkvara.

Erik Trolle.

Näcken och Bäckhästen

Med folketro eller folklig övertro menar man folkets föreställningar om övernaturliga makter och dessa makters förhållande till människorna. Hur har då denna folketro uppstått? Människorna har sedan urminnes tider iakttagit naturtilldragelserna och naturkrafterna samt kommit till det resultatet, att de måste styras och ledas av olika slags andeväsen. Även har folktron sin grund i tanken på att anden fortlevde efter döden. Folktron har för våra förfäder spelat en mycket betydande roll, och den har satt sin prägel på folkets dagliga görande och låtande, samt även på folkets seder

och bruk, bl. a. vid festliga tillfällen. I folktron kan man urskilja två moment, nämligen tro och kult. Tro är övertygelsen om att övernaturliga väsen existerar, och kult medlen att blicka dessa övernaturliga väsen. Folktron vill på sitt enkla, naturliga och många gånger för oss egendomliga sätt söka ge förklaring på en hel mängd företeelser, som rör sig i naturen. Även om vi i våra dagar anse, att dessa förklaringar ofta äro felaktiga, så finna vi i en hel del av dem en riktighet i planen och påståendena. Det som kanske brister är tillräckligt noggranna och mångsidiga iakttagelser. Trots detta

blev folktron för sin tids människor ett ganska enhetligt system.

Av de gestalter, som folktron ganska mycket sysslade med särskilt på landsbygden, var Näcken eller Strömkarlen betydande där en å med porlande vatten rann fram. Näckens förnämsta egenskap var hans enastående förmåga att spela fiol, och det fanns väl ej någon speleman i gamla dagar, utan att han hade den önskan, att få lära några av Näckens låtar eller få spela på hans fiol, vilket var det allra bästa. Näcken var annars till utseendet lik oss människor, han var sällskaplig, och det var ej heller svårt att komma i kontakt med honom. Han höll gärna till vid en liten fors i ån eller vid en bro över ån. Han hade även förmågan att byta gestalt, bli en vit häst, den s. k. Bäckhästen. Då Näcken tagit hästgestalt kunde han ha en hel del egenheter för sig, skoja med barn och äldre, ja t. o. m. ta dem med sig ner i ån, helst om det var en kvinna. Det är många, som har hört Näcken spela och även sett honom såsom Bäckhästen. Hur kan nu detta förklaras? Jo, man anser, att personen ifråga har i sin tankevärld så intensivt sysslat med ifrågavarande naturväsen, att han hört och sett naturväsendet med sin hjärna, utan att sinnesorganen ögat och örat lett bild eller ljud till hjärnan.

Här följer några av de uppteckningar, som jag gjort i min barndomsby Södra Rörum. De gjordes under min studietid i Lund, då jag hade folkminnesforskning såsom enskilt arbete. En uppteckning är från i år. Även vill jag framhålla, att samtliga mina sagesmän ha varit aktade och trovärdiga personer vilkas utsagor man fullt kan lita på.

Förut är nämnt, att spelemän gärna ville lära låtar av Näcken, men ännu bättre var det att komma i förbindelse med honom och få låna hans fiol, ty då kunde de spela de mest underbara låtar. För att vara säkra på att få igen sin egen fiol, brukade spelemannen märka den med en blodfläck. Man passade på Näcken, där han brukade sitta och spela. Så lånade man hans fiol och lämnade sin egen till honom. När man använt fiolen, blev det att träffa Näcken igen för att byta, och då gällde det att få den rätta tillbaka, annars råkade spelemannen i olycka. Om man kom att få behålla Näckens fiol, då kom man under hans välde, fick lyda honom.

På ett ställe var det dans på logen en kväll, och spelemannen hade en av Näcken lånad fiol. Det hände ju ganska ofta, att det blev slagsmål vid dansbanorna förr, så även här, och det gick så illa, att spelemannen fick fiolen sönderslagen. En av de kvinnliga deltagarna tog några små bitar av den sönderslagna fiolen med hem, hon skulle ha dem till skoning på spinnrocken. Det blev nämligen på de mest slitande delarna s. k. glapp, och där brukade man sätta träflisor såsom skoning. Dagen efter satte hon fiolflisorna till skoning på sin spinnrock och allt var, som det skulle vara under dagen, hon spann som vanligt. Men på natten vaknade hon och hennes man av att spinnrocken gick av sig själv där den stod i ett hörn av rummet. Mannen frågade nu sin hustru, vad hon under dagen gjort vid spinnrocken. Hon talade om, att hon satt ett par flisor av den sönderslagna fiolen till skoning. Mannen sade till henne, att hon skulle ta bort flisorna, och det gjorde hon. Spinnrocken stannade nu och stod sedan som vanligt, när den ej användes.

En sommarkväll hade fyra flickor varit vid en dansbana, på hemvägen passerade de en å. På bron, som ledde över ån, slog de sig ner på broräcket för att vila, och väl även tala om dansen och dansmusiken. När de nu sitta där, få de höra en mycket vacker melodi spelas. Den tycktes dem följa med vattenströmmen, gå under bron och tona bort med strömmen. Flickorna förstodo, att det var Näcken som spelat för dem, de sågo ingen endast hörde den vackra musiken.

Näcken uppträder även som en Bäckhäst. En av lantbrukarna hade en dag använt Bäckhästen till dragare att utföra olika slags arbeten på åkrarna, vilket han fort, villigt och utan ansträngning gjorde. Hur det sedan blev, när han selade av hästen, kunde ej sonen, som berättat härom, upplysa. Från Gärds härad har jag upptecknat, att, då en kvinna använt Bäckhästen till att harva en åker och sedan selade av honom, hon höll fram sitt förkläde, som hon knutit upp. När selen togs av hästen, grep han med munnen tag i förklädet o. sprang fort ner i ån. Hade hon ej lossnat förklädet, skulle Bäckhästen dragit henne med sig ner i ån.

En av mina uppgiftslämnare tjänade i sin ungdom dräng på en gård, genom vars ägor flöt en å i vilken Näcken — Bäckhästen höll till. Nästan varje kväll hörde de i gården, hur Bäckhästen gjorde sin rund i samtliga uthus. Han började med logen, gick sedan in i stallet, därefter till fähuset och så ut på gården och in i köket, varefter han avlägsnade sig för den gången. Det egendomliga var att han ej syntes utan blott hördes. Endast en gång såg min uppgiftslämnare honom. Han skulle jämte några av de andra drängarna en kväll gå till granngården. Då han vände sig om, såg han en vit häst stå inne på gården och sträcka huvudet över grinden, liksom ville hästen komma ut från gården. Han gick då tillbaka för att släppa ut den främmande hästen, men när han kom in på gården, syntes intet spår av honom. Han förstod nu att det var Bäckhästen, som hade skojet med honom.

Vid ett tillfälle hade man på gården slaktat 16 st. lom — lamm. En del av benen kastades i vagnsporten till hunden. Om en stund hörde han, att hunden sprang ut ur vagnsporten gnällande och tjutande. Han trodde då, att andra hundar kommit och skrämt gårdshunden, varför han beväpnade sig med en käpp för att driva bort de främmande hundarna. Men då han kom in i vagnsporten var där inte några hundar, varför han åter gick till sitt arbete. Efter en stund började hunden åter gnälla och tjuta. Han beväpnade sig med en större stör och gick åter dit. Men just som han skulle gå in i vagnsporten, var det något osynligt som motade honom, så att han måste taga ett steg tillbaka. Nu förstod han, att det var Bäckhästen som hade retats med hunden, varpå han åter gick till sitt arbete utan att bry sig om dem.

Hilding Thorbert